

NEDİM'İN ŞİİRLERİNDE AŞKI BESLEYEN İKİ KAVRAM

Dr. Yasemin AKBUDAK

ÖZET

Bu çalışmada Nedim'in şiirlerini besleyen "gönül" ve "gam" kavramları benzerlik yönleri, benzeyen ve benzetilen açılarından ele alınmıştır. Bu iki terim âşık ve şâir cihetiyle incelenmiştir. "Gönül" kavramı içerisinde "sine" ve "dil" kavramları da ele alınmıştır. Beyitler verildikten sonra bu beyitler günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Daha sonra bu kavramlar arasındaki ilişkiler, benzerlik yönü açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nedim, gam, sine, dil ve gönül.

ABSTRACT

In this work, the terms of 'heart' and 'grief' which feed Nedim's poems are studied as 'the similar one' and 'the compared one' from the point of the relations in similarity. These two terms are also studied from the point of a lover/poet. In the term of 'heart', the words of 'bosom' and 'language' are also studied. After having the baits, these baits have been translated into today's Turkish. Later, the relations between these terms are studied from the point of similarity.

Keywords: Nedim, grief, bosom, language and heart.

GİRİŞ

Edebiyat, kelimelerle icra edilen bir sanattır. Edebiyatçı, kelimelerin taşıdıkları anlamları, anlamlar arasındaki ilişkileri inceler. Kelimelerin yüklendiği anlamları inceleyen bilime semantik denir.

Kelimeler dilde yüklendikleri anlamları bakımından iki grupta incelenebilir. Bunlardan biri mücerret (soyut) diğeri de müşahhas (somut) kelimelerdir. Mücerret kelimeler; elle tutulamayan, gözle görülemeyen, varlıklarını ancak idrak yoluyla kabul ettiğimiz kelimelerdir. Müşahhas kelimeler ise varlıklarını duyu organlarımızla algıladıklarımızdır.

Edebiyat bu iki grup kelimenin kaynaşmasıyla ortaya çıkar. Bu kaynaştırma da çoğunlukla edebî sanatlar vasıtasıyla olur. Teşbih ve istiare mücerret ve müşahhas kelimelerin en iyi harmanlandığı sanatlardır. Bu iki söz sanatı da benzetme esasına dayanır. Benzetme, müşahhas kelime ile diğeri bir müşahhas kelime arasında yapılabildiği gibi bir müşahhas kelime ile mücerret kelime arasında da yapılabilir.

Müşahhas kelimeler, yapıları gereği, maddî değerleri karşıladıklarından benzetmede eğilip bükülmeye pek müsait değildirler. Mücerret unsurlar ise elle tutulup, gözle görülen varlıklar olmadıkları için çok çeşitli şeylere benzetilmeye, kalıptan kalıba sokulmaya, sonsuz bir çeşitlilik içerisinde eğilip bükülmeye kısaca teşbih, teşhis ve tasvir ile başkalaştırılmaya fazlası ile mümkün ve müsait durumdadır¹

Mücerret ve müşahhas kelimelerin teşbih veya istiare yoluyla kurdukları anlam ilgilerini bilmemiz, metnin bünyesine nüfuz etmemizi oldukça kolaylaştıracaktır. Bundan dolayı özellikle şiirde benzeyen benzetilen ilişkilerinin kurdukları anlam köprüsü, şiirde beytin içine girmemize, beyti rahatça anlamamıza zemin hazırlar.

Bu çalışmada, Nedim Divanı'nda geçen soyut kavramlardan aşk duygusunu besleyen iki mücerret kavram ele alındı: Gönül ve gam. "Nedim'in Kasidelerindeki Soyut Kavramlar" tarafımızdan, Nedim'in kasideler dışında kalan gazelleri, şarkıları, rubaileri, kıt'aları, tarihlerindeki soyut kavramlar ise Vildan Serdaroğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak daha önce çalışılmıştı² Çalışmamız, bu iki tezden mülhem olarak hazırlandı. Burada aşk duygusunu en çok besleyen kavramlardan ikisi olan gönül ve gam kavramları benzeyen ve benzetilen ilişkisi içinde ortaya konulmaya çalışıldı. Gönül kavramı içinde sine ve dil kavramlarına da yer verildi. Abdülbaki Gölpınarlı'nın neşrettiği *Nedim Divanı*'nın ikinci baskısından alınan beyitler günümüz Türkçesine çevrildikten sonra gönül ve gam kavramlarının benzetilenleri verildi ve aralarındaki

¹ Doğan, Muhammet Nur, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 30.

² Serdaroğlu, Vildan, *Nedim Divanı'ndaki Soyut Kavramlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995.

benzetme ilişkilerine değinildi. Edebiyatımızda gam ve gönül kavramları daha çok âşığa ait olarak bilindiklerinden bu iki kavram âşık cihetinden işlendi.

Klasik şiirimizde âşık gece gündüz acı çeken kişidir. Sevgilinin aşkına talip olması, âşığı nihayeti olmayan bir gam girdabına sürükler. Bu girdabın hissedildiği yer de şâirin gönlüdür. Şiir dediğimiz verim de âşığın gönül tarlasında işlenir. Âşığın gönlü, şiirin menbaıdır. Bu yüzden gönül kavramı klasik şiirimizde çok önemli bir yere sahiptir. Diğeri; âşığın gönlünü besleyen, aşkın tabii bir getirisi olan, şiire önemli bir ilham kaynağı olan gamdır. Şimdi bu iki kavramı benzeyen ve benzetilen ilişkisi içinde incelemeye başlayalım:

Farsça olan dil kelimesi sözlükte kalp, gönül anlamlarına gelir. Gönül kelimesi klasik edebiyatımızda önemli bir yer tutar. Şâirimiz şiirinin bütün ilhamını, acılarını, neşesini gönlünden alır ve de işleyerek şiir haline getirir. Şâirin yegâne sermayesi gönlüdür. Gönlü genellikle acılar içinde kebab olan şâirlerimizin pek ender olsa da sevgilinin bir umarsız bakışı karşında sevindikleri bile olur. Bu yüzden gönül kavramı, klasik şiirimizde çok sayıda benzetmeye konu olmuştur. Kimi zaman benzeyen kimi zaman da benzetilen durumuna gelmiştir. Gönül kavramının diğeri bir yönü de sevgilinin gönlüdür. Âşığın acı çeken daima âh ü figân eden gönlünün karşısında sevgilinin acımasız, katı gönlü karşımıza çıkar.

Cây ideli sînem büt-i dil-cûy-ı muhabbet

Dil oldu perî-hâne-i câdü-yı muhabbet

g.12/1

(O gönül çeken muhabbet putu sinemde yer edinince gönül de sevgi cadısına perihâne oldu.)

Peri kelimesi cin taifesinin dişilerine verilen addır. Perilerin çok güzel ve çekici olduklarına inanılır. Sevgili de güzelliği ile âşıkların akıllarını başlarından alır. Bir peri gibi güzel olan sevgili âşığın gönlüne yerleşince, orayı bir perihâne haline getirmiştir. Sevgili, âşığın gönlüne aşk ve muhabbet tılsımını yapan bir peridir. Gönle sevgilinin hayali ve muhabbeti yerleşince de gönül perihâneye dönüşmüştür.

Olunca dîde-i mestin leb-â leb âşûb

Düşer vücûd-ı dile lerze-i teb-i âşûb

g.9/1

(Sarhoş gözün ağzına kadar fitne (şarabı) ile dolu olunca, gönlün vücuduna kargaşalığın harareti titremesi düşer.)

Beyitte âşığın gönlü, sevgiliden gelen bakışların etkisiyle hararete tutulan âdeta bir sıtma nöbeti geçiren insan vücuduna benzetilmiştir. Göz sevgilinin güzelliği karşısında sarhoş bir haldedir. Fitneyle ve karmaşa ile dolan göz; âşığın vücûda benzetilen gönlüne bu fitnenin hararetinden dolayı bir titreme verir.

Hâkister olsa ten yine esrâr-ı kâkülün

Mânend-i cevher âyîne-i dilde gizlidir

g.14/7

(Ten kül olsa da yine sevgilinin kâkülünün sırları cevher misali gönül aynasında gizlidir.)

Gönlün aynaya benzetilmesi klasik şiirimizde oldukça yaygın olan bir durumdur. Gönül; kırılma, paslanma ve de tozlanma hususiyetleri dolayısı ile ayna olarak düşünülür. Eskiden gümüş veya çelikten imal edilen aynalar kül ile ovulmak suretiyle parlatılmış. Âşığın gönlü sevgilinin saçları arasında dolaşıp durmaktadır. Sevgilinin kâkülünün sırlarını da sevgilinin saçları arasında dolaşan âşığın gönül aynası bilmektedir. Âşığın vücudu kül olsa da gönlü hiç bir şekilde kendisine bir şey olmayacak aynaya benzetilmiştir. Zira beden çürür ama gönül sonsuza dek yaşar. Gönül - ayna münasebeti her ikisinin de sırları barındırması sebebiyledir.

Ser-fürû gâhî gehî sahtlık eyler bilmem

Bezmdde şîşe-i mînâ-yı dile hâre midir?

g.17/4

(Sevgili bazen boyun eğer, bazen de bana sert davranır. Acaba (o sevgili) mecliste şarap dağıtan ibrik mi, yoksa gönül kadehine taş mıdır? (bilemiyorum.)

Sevgili bazen âşığına karşı munis davranır, bazen de sert davranır. Âşık sevgilinin bu tutarsız davranışları karşısında şaşırır. Âşığın gönlü, içi aşk şarabıyla dolu bir şişeye benzetilir. Şişenin kırılması ile gönlün kırılması arasında benzerlik ilişkisi kurulmuştur.

Bir geliş ki geldi fark edemedim hayretten

Haber-i feth mi burc-ı dile humbâre midir?

g. 17/3

(Sevgili öyle bir gelişle geldi ki fetih haberi mi getiriyordu yoksa gönül kalesini mi kundaklayacaktı hayretten fark edemedim.)

Âşığın gönlü, burç olarak hayal edilmiştir. Gönül - burç münasebeti her ikisinin de yüksek oluşu münasebetiyledir. Sevgilinin bir hışımla meclise girdiğini gören âşık heyecanlanır, yüreğinin çarpmasına mani olamaz. Meclise gelen sevgili âşığına bir sevinçli haber vermek için mi gelmiştir yoksa âşığı büsbütün bozguna uğratmak için mi meclise teşrif etmiştir?

Zerre veş dil pençe-i mihr-i dirahşânındadır

Cân ü ten çün mevc dest-i kahr-ı ummânındadır

g.18/1

(Gönül, zerre gibi parlak güneşinin pençesindedir. Can ve ten de denizin dalgası gibi onun kahr ummanının elindedir.)

Toz ancak güneş de belli olur. Zerre gibi olarak hayal edilen âşığın gönlü de parlak bir güneşi andıran sevgilinin yanında varlığını belli eder. Âşığın gönlüne kimlik kazandıran, onun var olma sebebi olan, parlak bir güneşi andıran sevgilidir. Sevgilinin en büyük özelliklerinden biri âşığına zulmetmesidir. Dalga, denizin içinde kaybolup gitmeye mahkumdur. Âşığın canı ve teni de sevgilinin kahr denizinde kaybolmaya mahkum dalgalardır. . Beyte bir başka açıdan bakacak olursak güneş; pençeyi andıran ışınlarıyla yırtıcı bir hayvan olarak tasavvur edilmiştir. Âşığın zerreyi andıran gönlü de güneşin pençesine yakalanmış bir av olarak düşünülmüştür.

Dûr olur mu hîç ey pîr-i mugân dâim senin

Bûy-ı sahbâ veş dil-i hun-keşte dâmânındadır

g.18/5

Ey saki (sevgili)! Kana bulanmış gönül, şarap kokusu gibi hiç uzakta olur mu? Daima senin eteğindedir.)

Âşığın gönlü aşk yarasından dolayı kanamaktadır. Kanın ve şarabın renginin kırmızı oluşu kan ile şarabın beraber alınmasına sebep teşkil eder. Âşığın kana bulanmış gönlü sevgiliden elbette uzak olamaz... Gönül, sevgilinin eteğine vuslat ümidiyle yapışmıştır.

Gelişin âşık-ı küstâhını âzâre midir?

Yoksa pürsîden-i hâl-i dil-i bîmâre midir?

g.17/1

(Gelişin, yüz­süz âşığına azarlamaya mı yoksa hasta gönlün hatırını sormak için midir?)

Gönül, aşk hastalığına tutulmuş bir kişi olarak teşhis edilmiştir. Âşık, hicran hastasıdır. Bu hastalığın merkezi ise gönüldür. Âşığın "tabib-i canı" sevgilidir. Âşığın yüz­süz oluşu haddi olmayarak sevgiliye meyledişi dolayısıyladır.

Deyr-i dil böyle sanem-hâne-i Ferhâd olmak

Hep senin ey büt-i nâzende hayâлиндendir

g.19/3

(Ey nazlı put gibi güzel sevgili! Gönül kilisesinin Ferhad'ın puthanesine dönüşmesi, hep seni hayâl etmekten dolaydır.)

Gönlün kiliseye teşbihinde sevgilinin put olarak hayal edilmesi sebep teşkil eder. Beyitte Ferhad ile Şîrîn hikâyesine telmih vardır. Hikâyede Ermen hükümdârının yerine Mehîn Bânu adlı kızı geçer. Mehîn Bânu'nun Şîrîn adlı bir kızkardeşi vardır. Mehîn Bânu kızkardeşi Şîrîn için bir köşk yaptırır. Bihzâd adlı ressam bu köşke güzel resimler nakşeder. Ferhat da Bihzâd'ın oğludur. Ferhâd babasıyla köşkte çalışırken Mehîn Bânu ona âşık olur. Fakat Ferhat Şîrîn'i sevmektedir. Ferhat Şîrîn'in aşkından dolayı dağa çıkar ve dağı delmeye başlar. Dağa da Şîrîn'in resimlerini çizer. Âşık, kendini Ferhâd olarak addeder. Sevgilisinin hayâli bir an için bile yalnız bırakmaz. Sevgilinin hayâl edilmesi ona asla ulaşılamayacağından dolaydır. Gönül, sevgilinin hayalleri ile dolu bir puthânedir.

Yârin ey âşüfte-dil hüsnün nihân tutmaz velî

Var ise billâh tekâsül çeşm-i irfânındadır

g.18/3

(Ey düşkün gönül! Sevgilin güzelliğini gizlemez. Bir ilgisizlik varsa billahi o senin irfan gözün(ün göremeyişi)ndendir.)

Âşık; canını gönlünü sevgilisinin yoluna adamış düşkün bir insan olarak kişileştirilir. Düşkün olması sevgiliye tamamen meyletmesi dolayısıyladır. Düşkün kelimesinin diğer bir anlamı da zavallıdır. Gönül, istediğine kavuşamayacağını bile bile kendini zavallı bir hale düşürmüş, boş bir istek peşinde koşmaktadır.

Fürûğu kûhsâr-ı âheni âb eylemek mümkün

Ol âteş kim hayâlinle dil-i şeydâya girmiştir

g.23/5

(Hayâlinle çılgın gönle giren ateşin harareti ile demirden dağın (eriyerek) su haline gelmesi olağandır.)

Âşığın gönlünden sevgilinin hayâli bir an bile çıkmaz. Âşık, sevgiliye duyduğu aşk sebebiyle çılgın olarak görülür. Zira aşk yolunda her türlü riski bile göze alır hale gelmiştir. Sevgilinin hayali ile âşık o denli yanıp tutuşur ki gönlünde beliren bu yakıcı ateş, demirden bir dağı bile su haline getirebilecek kadar şiddetlidir. Beyitte Ferhat'ın su getirmek için dağı delmesi hadisesine telmih vardır.

Yokdur Nedîm-i zârda esbâb-ı ârzû

Ancak cihânda bir dil-i firkat-meâbı var

g.26/8

(Ağlayan Nedim'de arzu beklentileri yoktur. Ancak, onun cihanda ayrılık duygularının sığınağı olan bir gönlü vardır.)

Gönül, ayrılığın içinde oturduğu bir mesken, bir sığınaktır. Zira ayrılığın yaşandığı, acıların hissedildiği yer gönlüdür. Ayrılık, gönlü mesken tutmuştur. Gönül beyitte feryat eden bir kişi olarak teşhis edilmiştir.

Âşık ki nakşeder dil-i pür-cûşa la'lini

Gûyâ kiras tânesidir kim şerâba kor

g.29/2

(Âşık, senin dudağımı coşkun gönle resmeder. Sanki kiraz tanesini şarap kadehine koyar.)

Aşk; insanı coşturan bir ruh halidir ve yeri de gönlüdür. Gönül hem şekli hem de aşkı içinde sakladığı için bir kadeh olarak tahayyül edilir. Beyitte kadeh

ile gönül; kiraz ile de dudak arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır. Dudak kırmızılığı ve tatlılığı itibarıyla kiraz olarak düşünülmüştür. Beyitte ayrıca eskiden şarabın içine kiraz konulduğu âdetine de işaret vardır.

Mâ 'ni-i tâze kûçe-i dilden zebânıma
Yâd-ı lebünle mest-i hırâman olup gelir
g.35/5

(Taze mânâlar, dudağının anılmasıyla gönül köyünden dilime mest ve sarhoş olup, gelir.)

Beyitte gönül bir meyhaneye, sevgilinin dudaklarının anılması sonucu gönülden çıkan taze mânâ da bu meyhaneden çıkan bir sarhoşa benzetilmiştir. Sevgilinin dudakları rengi itibarıyla şarap olarak hayal edilir. Bu dudakları anmak bile âşığı sarhoş etmeye yetmektedir. Gönül, aşk şarabının sunulduğu bir meyhanedir. Burada sevgilinin hayal edilişi bile âşığı sarhoş etmektedir. Gönülden çıkan mânâ da bu meyhanede sevgilinin dudağını anarak sarhoş olan ve ağızdan sarhoş, başı dönmüş olarak çıkan bir kişidir.

Dil hâciyân-ı kûyü miyânında şevk ile
Hemçü çerâğ-ı kâfile sûzân olup gelir
g.35/6

(Gönül; sevgilinin mahallesinin hacılarının ortasında kafilenin önünde parlayan چراغ gibi yanarak gelir.)

Sevgilinin mahallesi âşık için Kâbe'dir. Âşık sevgilinin bulunduğu mekân hacıların Kâbe'yi tavaf etmesi gibi tavaf eder durur. Sevgilinin semtine giden, aşk hacısı olur. Zira sevgilinin semti âşıkları için kutsaldır. Âşık, sevgilinin mahallesini şevk ile ziyaret eden hacıların ortasında bir meşale gibi parlamakta ve de onlara âdeti yol göstermektedir. Âşığın gönlü meşale misali devamlı yanmaktadır.

Uykuya vardı gözleri dahi o gamzeler
Gâret-i ger-i metâ'-ı dil ü cân olup gelir
g.35/9

(Sevgilinin gözleri uyudu fakat gamzeleri can ve gönül metaimi yağmalamaya gelmektedir.)

Gamze sevgilinin yan bakışıdır. Sevgili yan bakışı ile âşığını deler, geçer. Sevgili uykuda iken bile gamzesi âşığa zarar vermeye devam eder. Gamze âşığın can ve gönlünü yağmalayan bir eşkıyadır. Yağma gece yapılır. Gece, âşığın aşk acısını her zamankinden güçlü hissettiği zaman dilimidir. Gönül ve can değerli oluşları itibarıyla bir metâ olarak düşünülür.

Ey şûh kerem-pîşe dil-i zâr senindir
Yok, minnetin asla
mstzd.38/1

(Ey cömertliği âdet haline getirmiş şûh sevgili! İnleyen gönül senindir. (Senin bundan dolayı) minnet duymana gerek yoktur.)

Beyitte gönül ağlayan, inleyen bir insan olarak teşhis edilmiştir. Zira gönlün en büyük özelliklerinden biri aşk acısı neticesinde ağlaması ve ızdırıp çekmesidir.

Âşiyân-sâz olmak ister murg-ı dil bir bâğa kim
Sâhasında nahl-ı Tûbâ sebze-i nevrestedir
g.40/3

(Gönül kuşu öyle bir bağa yuva yapmak ister ki o yerin ortasında Tuba ağacının fidanı yeni bitmiş bir sebze gibidir.)

Tubâ; Sidre'de bulunan, kökü yukarda, dalları aşağıda bulunan bütün cenneti gölgeleyen ilâhi bir ağaçtır.³ Gönül kuşunun yuva olarak seçtiği yer; bir

³ Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

cennet bahçesi olarak tasavvur edilen sevgilinin yüzüdür. Gönül; sevgilinin güzellik bahçesinde uçan bir kuştur.

Yapsa dil-i vîrâneyi üftâde-i ışkın
Gâhî olup evvân-ı visâle kemer-endâz
g.48/2

(Aşkının düşkünü, virâne gönlü bazen kavuşma avlusuna kemer atarak tamir etse.)

Gönül, aşkın verdiği ızdıraplardan dolayı virâmı, yıkık dökük bir binadır.

Açılır elbet nesîm-i nev-bahâr essin hele

Bend-i dil muhkem degil bend-i nikâbından senin

g.65/2

(Gönül bağı yüzünün örtüsünden dolayı sağlam değildir. Hele ilkbahar rüzgârı essin bir anda çözülür.)

Göğüs kafesinde âşığın gönlü tutsak bir durumdadır. Yüz örtüsünün bağı açan ilkbahar rüzgârı elbet âşığın gönlünü de tutsaklıktan kurtaracaktır. Zira ilkbahar duyguları değiştiren bir mevsimdir.

Vasfeden subh-ı bahârın safvet-i tab'ım Nedîm

Görmemiştir cûşîş-i feyzin dil-i bîdârımın

g.67/5

(Ey Nedim! Bahar sabahının tabiatının temizliğini anlatan kişi henüz uyanık gönlümün feyzinin coşmasını görmemiştir.)

Nedim beyitte ilkbahar sabahının tabiatının saflığını kendi gönlündeki coşku ile karşılaştırmış ve de gönlündeki coşkuyu ondan üstün olduğunu ifade etmiştir.

Mekteb-i sînede bir tıfl-ı hevâyîdir dil

Kim henüz anlamamış farkımı ışk u hevesin

g.68/3

(Gönül, sine okulunda aşk ve hevesin farkını henüz anlamamış hevâyî bir çocuktur.)

Gönül, bir kararda duramayan, aşk mektebinde okuyan, henüz aşk ile heves arasındaki farkı bile anlamaktan âciz olan öğrenci olarak hayal edilmiştir.

Nagme-kari-i sarîr-i pâ-yi kilkinle Nedîm

Şevk-yâb etdin dil-i divânesin bülbüllerin

g.71/5

(Ey Nedim! Kaleminin ayağının nağmeli gıcirtısıyla bülbüllerin deli gönüllerini arzulu hale getirdin.)

Âşığın gönlü, aşkın verdiği elemle deli dîvâne olmuştur. Kamış kalemin ucu, mürekkebi bünyesine almak için ortadan ikiye ayrılmıştır. Kalemin ucu yarık olduğundan dolayı yazı yazarken gıcırdar. Nedim'in kaleminden çıkan bu gıcırtılar, etrafı mest eden nağmeler yayarlar. Bu nağmelerin etkisiyle âşık bülbüllerin deli gönülleri daha da arzulu hale gelir. Nedim'in şiirleri divâne gönülleri daha da coşturur.

Görüp illerle mey nûş itdügün lâyıık mıdır zâlim

Ola sîh-i kebâb-ı lâht-ı dil her nevk-i müjgânım

g.83/4

(Ey zalim! Başkalarıyla şarap içtiğini görerek, kirpiklerimin her bir ucunun gönül parçasının kebabının şişi olması uygun mudur?)

Âşığın gönlü aşk ateşiyle devamlı yanmaktadır. Bu da gönlün kebab oluşu hayalini beraberinde getirir. Sevgilinin kirpikleri de şekil itibarıyla âşığın gönül kebabının şişi olarak düşünülmüştür.

Girîbân çâk olup hayretle sundum destine nâgâh
Dil-i sâd-pâremi ben şâne zannetdim telâşımın
g.94/2

(Bin parça olmuş gönlü telaşımın tarak zannederek, eline ansızın hayretle sundum.)

Gönül aşkın ızdırabından parça parça olmuştur. Âşığın gönlü sevgilinin saçlarında gezinir. Hatta bin parça olmuş gönlün her bir parçası sevgilinin saçlarında asılı vaziyettedir. Tarağın dişleri gibi âşığın gönlü de parça parçadır. Gönül hem şekli hem de sevgilinin saçında bir tarak gibi mütemadiyen gezinmesi dolayısıyla tarağa benzetilmiştir.

Aceb mi kebk-i şâhin-dîde-veş dil pîç ü tâb itse
Süzüp ol nerkis-i pür-kârı bir kez geçdi yanımdan
g.95/3

(Gönül, şahin görmüş keklük gibi korksa bunda şaşılacak bir şey yok Zira o sevgili nergis gibi fitneci gözlerini süzerek, yanımdan bir kez geçti.)

Şâhin alıcı bir kuştur. Şahin bakışlı sevgili âşığın yanından geçerken, âşık da sevgilinin bakışlarının yaralayıcı özelliğinden dolayı keklük gibi ürkmektedir. Âşığın gönlü ürkek bir kuş olan keklığe benzetilmiştir.

Dil degül tende ümîd-i çemen-i kûyun ile
Bir giriftâr-ı kafes murg-ı tâpân ancak bu
g.108/4

((O) gönül değil; mahallenin bahçesine kavuşma isteği ile kafese esir olmuş, çırpınan bir kuştur.)

Kuşun gönüle benzetilmesindeki etken her ikisin de hevâyî olması, avlanmalarıdır.

Ye's ile pür-jengdir âyîne-i tûtî-i dil
Kan oturdu sille-i efsûsdan zânûlara
g.109/5

(Gönül papağanının aynası ümitsizlikle paslanmıştı. Ahlanma sillesi ile dövünmekten dolayı dizlere kan oturdu.)

Sevgilinin hayali daima âşığın gönlünde tecelli eder. Bu da âşığın gönlünün ayna olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Sevgili âşığa zulmetmekte, ona yüz vermemektedir. Bu da âşığın gönlünün ümitsizlikle dolmasını beraberinde getirir. Âşığın gönlü sevgiliden gelen eziyetler sonucu paslı bir ayna haline gelir. Bilindiği gibi eskiden aynalar çelik ve de madenden imal edilirdi. Rutubetten paslanan bu aynalara saykal (cila veren âlet) tutularak, onların yeniden parlak hale gelmeleri sağlanırdı. Âşığın gönlünün saykalı da sevgiliden gelecek muhabbettir. Beyitte ayrıca papağanlara ayna tutularak onları konuşurma âdetine işaret vardır.

Iztrâb olmaz dil-i dâna-yı sâfî-sînede
Ey gönül âsâyiş-i sîm-âba bak âyîne
g.117/1

(Saf sineli arif gönülde ızdırıp olmaz. Ey gönül! Aynada civanın huzur ve asayiş bulmuş halini gör.)

Nasıl civalı ayna kararmazsa, gönülde de yeterince bilgi varsa o da elemelerle kararmaz. Civa nasıl aynaya parlaklık veriyorsa bilgi de gönle parlaklık verir.

Âyîneye yüz aklığı sîm-âbdır Nedîm
Saf oldu sînemiz de dil-i bî-karâr ile
g.133/7

(Ey Nedim! Aynanın yüzünün aklığı civa yüzündendir. Sinemizde kararsız gönül ile saf ve parlak bir hale girdi.)

Civa; hareketli bir element olup, aynanın kararmasını engeller, onu parlak kılar. Gönülün kararsız olması yerinde duramaması, havâyî olması anlamlarına gelir. Civa nasıl aynaya parlaklık veriyorsa, kararsız gönül de âşığın sinisini saf, parlak kılar. Kararsız gönül ile civa arasında hareketlilik bakımından bir benzerlik kurulmuştur.

Sen dil-i rîşini hûn-âb ile rengîn edegör

Zâhid-i hâma gerek rîş-i hıdâb-âlûde

g.129/4

(Sen yaralı gönlünü kan suyu ile renklendir. Zira toy zâhîde kınaya bulanmış sakal gerekir.)

Âşığın gönlü sevgilinin kesin delici bakışları sebebiyle kana bulanmış bir haldedir. Âşığın kana bulanmış gönlü zâhidin kınalanmış sakalından daha üstündür. Klasik edebiyatımızda sıkça rastlanan rind- zâhit karşılaştırılması burada da yapılmıştır. Âşığın âşıklık alâmeti onun kanlı gönlü, zâhidin işareti de kınalanmış sakalıdır. Bir tarafta aşkı gönlü ile yaşayan rind olan âşık diğer yanda da aşkı bilmeyen zâhit tiplmesi karşımıza çıkar. Beyitte o dönemde zâhitlerin sakallarını kına ile boyadıklarına da işaret vardır..

Olmaz figânı rûtbe-res-i âh ı saht-ı dil

Bülbül ne denlü na 'rekeş-i nâle olsa da

g.137/2

(Bülbül ne kadar inlese de onun ağlayıp inlemesi gönlün sert âhının derecesine ulaşamaz.)

Bülbül, âhın inlemenin sembolüdür. Güle âşık olmuş, sabaha kadar nâleleriyle etrafı inletmektedir. Âşığın benzetileni olarak sıkça karşımıza çıkar. Beyitte âşığın gönlünden çıkan feryatlar, inlemeler o derece etkilidir ki bülbülün inlemesi bile âşığın gönlünden çıkan inlemelerin yanında hiç kalır.

Dil yine ser-geştedir tîr-i hevâyî-veş Nedîm

Bir kemân-ebrûnun olmuşdur meger âvâresi

g.154/7

(Nedim! Gönül, havâyî bir ok gibi yine başı dönmüş bir haldedir. Zira bir keman kaşlının âvâresi olmuştur.)

Âvâre; işsiz güçsüz, boş işlerle uğraşan insanlara verilen addır. Âşığın gönlü de keman kaşlı bir güzele tutulduğundan beri yaydan fırlayan ok gibi başıboş bir şekilde dolaşmaktadır. Sevgilinin vuslatını talep etmek bile muhal bir durumdur. Âşığın gönlü de böyle muhal bir duruma talip olduğundan aylaktır.

Gayri vakt oldu ki der-beste olup kâh-ı devât

Kasr-ı dilden ser-i bâlâyâ açılış revzen

k.1/74

(Divit köşkünün kapatılmasının artık vakti geldi. (Bundan sonra) gönül köşküden yükseklerle pencere açılma zamandır.)

Kasır; görkemli, göz kamaştırıcı bir yapıdır. Gönül de yüksek oluşu, içinde insan tabiatının güzel duygularını, yücelikleri barındırması itibarıyla kasır olarak hayal edilmiştir. Zira kasır da gönül gibi yüksektir ve de güzellikleri kapsar.

Gehî telâtum-ı efkâr-ı derd-i ziyk-i maâş

Gehî tezâhum-ı ekdâr-ı gayret-i emsâl

Münâvebeyle gelip cümle merzibûm-ı dile

Tamâm eyledirler akl u fikrim istîsâl

k.VII/11-12

(Bazen geçim darlığı derdinin düşüncelerinin dalgaları, bazen de emsal gayreti kederlerinin baskısı gönül ülkesine gelerek, akıl ve fikrimi bütünü ile ortadan kaldırırlar.)

Gönül; aziz olması, duyguları barındırması itibarıyla bir ülke olarak hayal edilir. Elemler, geçim darlığı gibi olumsuz durumlar da gönül ülkesini âdeta yağmalayan, buraya zarar veren yağmacılar gibi düşünülür.

Hoşa ey burc-ı izz ü devletin hurşîd-i tâbânı
Yine lûtfunla pür-nûr eyledin çeşm-i dil ü câni
k.XIX/1

(Ne hoş (ki) ey izzet ve devlet burcunun parlak güneşi olan (sadrizam)!
Yine bağışınla gönül ve can gözünü aydınlattın.)

Nedim'in sanatını destekleyen yegâne kişilerden biri de dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'dır. Nedim, Paşa'yı izzet ve devlet burcunun parlak güneşi olarak vasıflandırmıştır. Bundan kasıt, Paşa'nın yüceliğidir. Zira izzet, devlet, burç, güneş kavramlarının ortak noktası azamettir. Paşa'nın Nedim'e sağladığı maddi imkanlar şâirin rahat bir hayat sürmesine vesile olmuştur. Beyitte gönül ve can önce kişileştirilmiş sonra da onlara göz bağışlanmıştır.

Hey ne şâfidir ki dil bağın gülistân eyledi
Tâb '-ı mânend-i gül-i şâd-âb handân eyledi
k.XXXVI/1

(Bu ne büyük bir sevinçtir ki (gelişin) gönül bağını gül bahçesi haline getirdi. (İnsanın) iç âlemini suya kanmış bir gül benzeri handan etti.)

Burada Nedim'i memnun eden olay, III. Ahmet'in İbrahim Paşa'nın saraya gelişi. Gönül, büyüklüğü, güzel hislerin doğduğu, yeşerdiği, yer olması dolayısıyla bağ olarak hayal edilmiştir. Bağ; büyük bahçe, bostan anlamlarına gelir. Bu sevinçli olay, gönül bağını güllerle dolu bir bahçeye döndürmüştür. III. Ahmet tıpkı bir bahçıvan gibi şâirin iç âlemini suya gark olmuş bir güle döndürmüştür.

Bihamdillâh yine geldi dem-i gül-geşt-i kûh u deşt
Yine mânend-i cû akdı gönüller gülsitân üzre
k.V/8

(Allah'a hamdolsun ki yine dağ ve kırlarda biten güllerin gezintisine çıkma vakti geldi. Yine gönüller akarsu misali gül bahçesi üzerine aktı.)

İlkbahar mevsimi gelince gül bahçelerinde, bağlarda içki meclisleri kurulur. Gönülün, bir güzele meyletmesi gönülün akması olarak adlandırılır. Akarsu ile gönülün ortak noktası akmak eylemidir.

Süzüldüğünce çakır keyf çeşm-i şeh-bâzın
Hamâme-beççe gibi dil sakır sakır titrer
k.XI/18

(Senin çakır keyif olan şehbâz gözün süzülükçe, gönül güvercin yavrusu gibi tir tir titrer.)

Şehbâz avcı bir kuştur. Yükseklerde uçar. Şehbâzın (doğan kuşu) bir özelliği de kendi avını kendi avlamasıdır. Başkalarının avlarına konmaz ve leş yemez. Çakır keyif oluşu da şehbâzın gözlerinin şehlâ olmasından dolayıdır. Âşığın gönülünü şehbâz olarak düşünülen sevgilinin gözü avlamıştır. Şehbâzın şehlâ gözlerinin avını hipnotize etme özelliği olduğu söylenir. Şehbâz olan sevgilinin gözleri de âşığını büyüler ve de onu avlar. Âşığın gönlü alıcı bir kuş olan sevgilinin şehbâz gözleri karşısında bir güvercin kadar korumasız ve ürkektir.

Her sözümler gülşen-i ma 'nâya gönül bezminden
Gül gibi rengli nerkis gibi mestâne gelir
k.XIII/39

(Her sözümler gönül meclisinden mânâ gül bahçesine gül gibi renkli, nergis gibi sarhoş bir halde gelir.)

Gül sevgiliyi temsil eder. Gül rengi ve kokusu ile çiçeklerin önde gelenidir. Kırmızı rengi dolayısı ile cazip ve çekicidir. Renginden ötürü şaraba, kana benzetilir. Nergis ile göz arasında hem şekil olarak hem de uyku verme özelliğinden dolayı sevgilinin mahmur ve süzgün bakışlarına benzetme yapılır. Nedim beyite gönlünü bir meclis olarak tasavvur etmiştir. Meclis; içki içilen, sohbet edilen neşelenilen bazen de gamlanılan yerdir. Duygular içkinin verdiği sarhoşlukla burada ortaya dökülür. Duyguların açığa çıktığı yer olması sebebiyle gönül - meclis benzerliği gündeme getirilir.

Gümüştenden âyîneler gibi sâf iken sinen
Sezâ mıdır ki ola böyle pâ-y-mâl-i gubâr
k.VIII/15

(Sinen gümüştenden aynalar gibi safken, (sinenin) böyle keder askerlerinin ayakları altında çiğnenmesi uygun mudur?)

Sine, parlaklığı ve duyguları aksettirmesi dolayısıyla ayna olarak hayal edilmiştir. Keder, sineyi yağmalayan askerler olarak düşünülmüştür.

Hoşdur erbâb-ı dilin serleri mânende-i Cem
Sâfdır sîneleri şevk ile mânende-i câm
k.IX/33

(Gönül sahiplerinin başları Cem gibi hoştur. Sineleri ise şarap kadehi gibi saftır.)

Kadeh, mecâz mürsel yoluyla şarap yerine kullanılır. Cem; içkinin mucidi olarak kabul edilir. Sarhoş olduğunda, insanın şuuru gider, her şeyini ortaya döker, gizlisi saklısı kalmaz. Bundan dolayı da beyitte sarhoş olanın sinenin temiz olduğu belirtilmiştir.

Ele aldığımız diğer bir kavram olan gam; keder, tasa, kaygı ve dert anlamlarına gelir. Divân şiirinde âşğın azığıdır. Gam, âşğın yanından bir an olsun ayrılmaz. Âşık gamla öyle içli dışlıdır ki onu onu yanından bir an olsun ayırmaz. Gam, âşğı geceden sabaha kadar uyutmaz. Âşıklık derecesi çektiği gam nispetindedir. Bu yönüyle âşğın âşıklık ölçütüdür. Çekilen gam

neticesinde âşğın vücudu dal gibi eğilir. Âşık âşk gamı ile dert ile yaşamaya o kadar alışmıştır ki sevgilinin vuslatını bile talep etmez.

Agyâra câm sunsa sipih-i sîfîze-kâr
Ben zâra âb-ı tîg-ı gam-ı hûn-çegân verir
k.III/190

(Kavgacı felek yabancılara şarap kadehini sunsa ben zavallıya (ucundan) kan akan gam kılıcının suyunu verir.)

Felekten şikâyet klasik şiirimizde sıkça görülen bir durumdur. Felek başkalarına istediklerini vermesine karşın şâire elemi revâ görür. Beyitte gam yaralayıcılığı sebebiyle kılıç gibi hayal edilmiştir.

Çekip vesâdemi kıldım külâh-gûşemi ham
Garîm-i gamdan edip nîm lâhza istimhâl
k.VII/2

(Gam alacaklısından yarım lahza izin isteyip, şiltemi çekip, külâhımın köşesini büktüm.)

Beyitte gam, teşhis yoluyla alacaklıya teşbih edilmiştir. Zira gam da tıpkı bir alacaklı gibi şâirin peşini bırakmamaktadır.

Bu arzû olıcak nakş levh-i hâtırda
Hemân o lâhzada fırsat bulup bilâ-imhâl
Kümeýt sürdü hücûm etdi kişver-i tab 'a
O gam dedikleri dîrîne düşmen-i muhtâl
k.VII/8-9

(Bu arzu hatır levhasında nakş olunca, hemen o anda fırsat bulup ara vermeden, o gam dedikleri eski hileci düşman tabiat ülkesine doru at sürdü, hücum etti.)

Beyitte geçen kışver-i tab' şâirin hayal gücüdür. Gam, hile yapan eski bir düşmana benzetilmiştir. Zira şâir, kendini bildi bileli gam düşmanı zihnini sürekli meşgul etmekte, iç alemini yağmalamaktadır.

Semiyy-i cedd-i Rasûl-i Hudâ ki lutfûndan
Cihânda âteş-i endûh u gam olur gül-zâr
k.VIII/37

(Allah'ın elçisinin atasının adaşı ki onun bağışından dünyada sıkıntı ve gam ateşi gül bahçesi olur.)

İbrahim Paşa'ya ithaf edilen kasidede, Hz. İbrahim'in ateşe atılmasına ve de ateşin gül bahçesi haline gelmesine telmih vardır. Gam, insanın, içine bir kor düşürdüğü ve insanı yaktığı için ateş olarak tahayyül edilir.

Kesâdı yok hele kış günleri akar-ı gamın
Harâb hâneler akmazsa da hele damlar
k.XI/13

(Kış günleri gam gelirlerinin hiç sonu gelmiyor. Harap evler akmazsa da damlar.)

Şitâiyeden alınan beyitte gam çokluğunda, sürekliliğinden dolayı gelire benzetilmiştir.

Gam nuklü melâmet tarabı girye Nedîm'i
Hûnâbe-i dildir mey-i nâb-ı dem-i hasret
g.11/5

(Gam çerezi, ayıplama eğlencesi, ağlama sohbet arkadaşıdır. Hasret deminin saf şarabı, gönlün gözyaşlarıdır.)

Beyite bir içki meclisi tablosu hakimdir. Gam yenmesinden dolayı bu meclisin çerezidir. İçki meclislerinin şaraptan sonra en önde gelen yiyeceği çerezdir. Bu meclise oturanların hepsi de gamlıdır. Hasret anında içilen şarap da gönülden gelen kanlı gözyaşlarıdır.

Güldür çemen-i sînede dâg-ı gam-ı hasret
Şeb-tâ-be-seher eşk-i terim şebnem-i hasret
g.11/1

(Hasret gamının yarası göğüs bahçesinde güldür. Gece sabaha kadar, taze gözyaşım hasret çiğidir.)

Aşkın verdiği elemeler, âşığın göğüs bahçesinde kanaya kanaya bir gül halini almıştır. Âşık geceler boyu sabaha kadar ağlamaktadır. Gözlerinden dökülen taze gözyaşları da hasret şebnemleri olarak gönülde biten gülün üzerinde birikirler.

Eyler nesîm-i lûtfu bize gird-bâd-ı gam
Bu rûzgâr-ı bî-mededin inkılâbı var
g.26/4

(Bu acımasız zamanın öyle bir değişmesi var ki lütuf rûzgârını (bile) bize gam fırtınası yapar.)

Nesîm; yumuşak esen ılıman rûzgârdır. Şâirin o kadar bahtı karadır ki lütuf nesîmi bile gam kasırgası haline geliverir. Gamın kasırgaya teşbihinde kargaşa ve uğradığı yeri perişân etmesi önemli rol oynar.

Ser-pençe-i gamında helâk olsa çâre yok
Şeh-bâz-ı çeşm-i yâra Nedîmâ rübûdedir
g.36/5

(Gamın güçlü pençesinde Nedim helak olsa da buna bir çare yoktur. (Zira) Nedim sevgilinin gözünün doğanına kapılmıştır.)

Doğan avcı bir kuştur. Avını bakışları ile âdeta hipnotize eder. Sevgilinin doğanı andıran bakışları âşığı helak eder. Gam insanın içine işlemesi, insanı esir almasından dolayı pençe olarak hayal edilmiştir.

Bakmaz fûrûg-ı mihr-i cihân-tâba zerrece
Şâm-ı gam içre kaldı dil ol mâh- rûdadır
g.36/3

'İyd oldu rûze-i gama iftâr vaktidir
Devr-i piyâle geşt-i çemen-zâr vaktidir
g.37/1

(Bayram geldi, gam orucunun iftar vaktidir. Kadehin dönme, çimenlikte gezme zamanıdır.)

Ramazanın gelişi ile insanlar yemeyi içmeyi bırakır, dünya nimetlerinden bir nebze el ayak çekilir. Bayramın gelişi ile yasaklar kalkacak, insanlar yine eski alışkanlıklarına döneceklerdir. Bayram; gam orucunun bittiği, artık çimenlikte içki meclislerinin kurulmaya başladığı, vakittir. Gam esrar manasına da gelir. Bayramın gelişi ile artık esrar kullanımına da başlanabilecektir.

Totalım ebr-i zulmet almış âgûşa şeb-i gamda
Nedîmâ ol meh-i ferhunde tâbân gösterir kendin
g.93/4

(Ey Nedim! O kutlu ay kendini parlak gösterir. Totalım ki gam gecesinde kucağa bir karanlık bulutu almış.)

Gam karanlık, kasvet verici bir durum olması sebebiyle geceye teşbih edilir.

Hak-sârân-ı gama mi' mâr-ı cûd u himmetin
Gurre-i şevvâli cüft ü tâk-ı ümmid eylesin
g.103/3

(Himmet ve cömertlik mimarı, gam toprağıyla karmakarışık olmuş yerleri Şevvâl'in hilalini ümit takı ve tavanı eylesin.)

Tasa ile yoğrulmuş toprakla üzerine himmet ve cömertlik imar eden bir mimarın Şevval ayının hilâlini ümit takımın hilali olarak inşa etmesi istenir. Gamı, ancak himmet ve cömertlik mimarı imar edebilir. Gamı esrar anlamında ele aldığımızda da hilal görüldüğünde ramazan bitecek ve de kişiler bu ay boyunca mahrum edildiği şeylere kavuşabilecektir.

Tâ çend gam-ı sübha-i sad-dâne çekilsin
Sûfi demidir işret-i peymâne çekilsin
g.104/1

(Ne zamana kadar yüzlük tesbih gamı çekilsin? Sûfi şimdi zamanıdır, şarap kadehi çekilsin.)

Beyitte, çekilmek kelimesinde cinas sanatı yapılmıştır. Şâir, artık gam tespihinin vaktinin dolduğunu, artık gamı bertaraf edecek işret vaktinin geldiğini söylemektedir.

Sarsar-ı gamdan rehâ düşvârdır tâ kim kadeh
Şem '-i bezm-i şevka fânus-ı billûrîn olmaya
g.116/5

(Kadeh; istek meclisinin mumuna billur fanus olmasa, gam rüzgârından kurtuluşu olmaz.)

Gam rüzgârı uğradığı mülkü harap edecek kadar güçlüdür. Âşık için bu rüzgâra karşı en iyi korunak içki meclisleridir. Âşık içtiği şarapla gamdan bir nebze kurtulmaktadır. Kadeh, istek mumunu gam rüzgârından koruyan, bu

mumu söndürmeyen bir fanustur. Gam yıkıcılığı, uğradığı yeri darmadağın etmesi itibarıyla rüzgâr olarak addedilir.

Görünen nakş-ı gam âyîne-i devrâne göre

Bakalım çeşm-i sitem-dîdemiz âyâ ne göre

g.130/1

(Felek aynasında görünen gam nakışdır. Bakalım, zulme uğramış gözümüz (şimdiden sonra) ne görecektir?)

Gamın nakış olarak düşünülmesi felek aynasında bir iz bırakmış olmasındandır. Beyitte ayrıca dükkanlara asılan gelip geçeni gösteren top aynalara işaret vardır.

Hefthân-ı gamı bî- bâk güzer eyler ol kim

Bî-muhâbâ bir iki câm-ı levendâne göre

g.130/3

(Korkmaksızın bir iki levendâne kadeh çeken gam hefthânını gamsız bir şekilde geçer.)

Heft-hân; Rüstem ve İsfendiyâr'ın engellerle dolu zorlu yolda geçtikleri yedi konakta yaptığı savaşın ardından içki meclisi kurması olayıdır. Her bir konakta içki meclisleri kurulması sebebiyle bu isimle anılmıştır. Bu yüzden Rüstem, Heft-hân-ı Acem olarak bilinir.

Bir iki kadeh içen kişinin içkinin verdiği pervasızlıkla, zorluklarla dolu olan gam yolunu aşması daha kolaydır. Gamın diğer bir manası da esrardır. Beyte bir de bu anlam cihetinden bakacak olursak, bir iki kadeh içki içen kişinin esrara ihtiyaç duymadan meşakkatlerle dolu gam yolunu korkmaksızın geçebileceği anlamını çıkarırız.

Heçr gamın öldürmüş iken eyledi ihyâ

Vaslın beni cânâ

Mstzd.167/4

(Ey sevgili! Ayrılığının gamı beni öldürmüş iken kavuşman beni ihya etti.)

Gam da ayrılık gibi insanı tüketici, öldürücü zor bir durumdur. Sevgiliden ayrılış âşık için ölümdür. Sevgiliye kavuşma da âşığın canına canlar katıcı bir haldir.

Gam çekme sipâh-ı gamdan ey sâki-i şeng

Bârende sanıp tekerg tutma dili teng

Gönderdi felek hisârın imdâdı için

Kantarlar ile dâne-i top ü tüfeng

Rb.5

(Ey neşeli, kıvrak sâki! Gam askerinden gam çekme, dolu yağıyor sanarak gönlünü daraltma. Felek hisarı kurtarmak için kantarlarla top ve tüfek göndermektedir.)

Gam, bir ülkeyi esir alan, orayı zapt eden bir asker olarak teşhis edilmiştir. Gerçekten de gam gönül ülkesine girdiği zaman artık orada asayiş kalmaz.

Her iki kavramın da benzetilenlerine bakacak olursak, aşağıdaki sonuçları çıkarmamız mümkündür:

Gönül kavramı; sevgilinin hayallerini barındırması itibarıyla perihâne ve kilise olarak tasavvur edilmiştir. Yüksekliği ile kasra, duyguları barındırması ile de bir ülkeye benzetilmiştir. Gönül hareketliliği ve hevâyî oluşu açısından civa ve yaydan fırlayan bir ok olarak düşünülür. Gönül, ayrılığın içinde oturduğu bir mesken, bir sığınaktır. Gönül, aşk şarabının sunulduğu bir meyhânedir. Sine, şekli itibarıyla kadeh, kırılabilirliği itibarıyla da aynadır. Âşığın sinenin ürkek oluşu; onun güvercin ve keklük gibi düşünülmesini beraberinde getirir.

Ele aldığımız diğer bir kavram da gamdır. Gam; aşkın tabî bir sonucudur. Beyitlerde gamla ilgili oldukça fazla benzetmelere rastlarız. Gam; âşığı uğrattığı hezimet dolayısıyla hile yapan eski bir düşmana, şâirin bir an olsun peşini bırakmayan bir alacaklıya, gönül ülkesini yağmalayan bir askere benzetilir. Yine gam insana sıkıntı vermesi itibarıyla ateş, insanın iç âlemini perişan etmesi sebebiyle kasırga ve rüzgâra teşbih edilir. Yaralayıcı olması gamın kılıç olarak tasavvur edilmesini gündeme getirir.

SONUÇ

Bu çalışma, Nedim'in şiirlerinde işlediği ve şiiri besleyen iki kavram olan gönül ve gam kavramlarının benzetilenlerini vermeyi amaçlamıştır. Bu iki kavramın benzetilenlerini bilmemiz beytin içine işlememizi ve kelimelerin benzerlik cihetlerini görmemiz açısından önem arz etmektedir. Divân şiirini şiir yapan unsurlar da edebî sanatlardır. Bunların başında da istiare ve teşbih gelir. Yerli yerinde kullanılmış bir edebî sanat beyit açısından bir süs hüviyeti taşır. Divân şiirinde, sözcükler arasında bir örümcek ağını andıran anlam örgüsü de edebî sanatlar vasıtasıyla kurulur. Çalışmamızda ele alınan beyitler; teşbih ve istiare sanatları göz önüne alınarak seçilmiştir. Dîvân şâiri, şiirine aldığı bütün kelimeleri yerli yerince, ne eksik ne de fazla olmak üzere tertip etmiştir. Beyti bu yünden ele aldığımızda her bir kelimenin sebep sonuç ve benzerlik ilişkisine gitmemizi kolaylaştıracaktır. Bu durum, beyitteki kelimelerin harmonisine ve anlam derinliklerine ulaşmamızı sağlayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1992.
Doğan, Muhammet Nur, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2002.
Kurnaz, Cemal, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*, M.E. B. Yayınları, İstanbul, 1996.
Çavuşoğlu, Prof. Dr. Mehmet, *Divan Şiiri*, Türk Dili, Türk Dili Özel Sayısı II (Divan Şiiri), T.D.K, Temmuz- Ağustos-Eylül 1986, sy. 415-416-417, s.1-16.
Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınevi, İstanbul, 1995.

Öz, Yasemin, *Nedim Divanı'daki Soyut Kavramlar (Kasideler)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

Serdaroğlu, Vildan, *Nedim Divanı'ndaki Soyut Kavramlar (Gazeller, Şarkılar, Rubailer, Ku'alar, Tarihler, Beyitler)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1990, 8. bs.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Nedim Divanı*, İstanbul, 1951.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Nedim Divanı*, İstanbul, 1972, 2. bs.

Çavuşoğlu, Mehmet, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul, 1971.

Kutkan, Şevket, *Nedim Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara, 1992, 2. bs.

Sefercioğlu, Nejat, *Nev'i Divanı'nın Tahlili*, Ankara, 1990.

Levend, A. Sırrı, *Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul, 1984.

Karlı, İlyas, *Türkçe Arapça Sözlük*, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Yaraşır, Ömer, *Nedim Divanı'nın Tahlili*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne, 1996.